

РОЛЬ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ОСНОВИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ» В РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ

Сопілко І.М.,
К.Ю.Н.

Юридичний інститут Національного авіаційного університету

У статті досліджуються особливості правового регулювання державної інформаційної політики на сучасному етапі, встановлюється роль Закону України «Про основи національної безпеки України» в даному процесі.

Ключові слова: державна інформаційна політика, правове регулювання, інформаційний простір, інформаційна сфера, правове регулювання інформаційної політики, інформація, безпека.

Сопилко И.Н. / РОЛЬ ЗАКОНА УКРАИНЫ «ОБ ОСНОВАХ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ УКРАИНЫ» В РЕАЛИЗАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ИНФОРМАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ УКРАИНЫ / Юридический институт Национального авиационного университета, Украина

В работе исследуются особенности правового регулирования государственной информационной политики на современном этапе, устанавливается роль Закона Украины «Об основах национальной безопасности Украины» в данном процессе.

Ключевые слова: государственная информационная политика, правовое регулирование, информационная сфера, информационное пространство, правовое регулирование информационной политики, информация, безопасность.

Sopilko I.N. / ROLE OF THE LAW OF UKRAINE «ON FUNDAMENTALS OF NATIONAL SECURITY OF UKRAINE» IN IMPLEMENTING THE STATE INFORMATION POLICY OF UKRAINE / Law Institute of National Aviation University, Ukraine

In the article author searched a basis to undermining of the modern state of state information policy law regulation, is determined the role of Law "About basis of national security of Ukraine". It is concluded, that information security as an essential function of the state, serving the criterion of efficiency of implementation of information relations is reflected in the state of implementation in space, time and circle as discrete entities within the meaning of the concept. In this regard, given that no state law regulates social relations, and direct social relations that appear in the dynamics, safety in the legal sense can't be regarded as a state. As state security can be considered only static information and analytical content, as well as a management concept that is defined by certain parameters, criteria, factors. In the article author emphasizes the information security legislation is sufficient to form a picture of how this aspect in information policy and individual organizational and functional subsystem actors implementing the state informational policy in general.

Key words: state information policy, information space, information sphere, law regulation of information policy, information, security.

Актуальність теми дослідження. Трансформація інформаційної конфігурації світу ставить перед дослідниками нові завдання і потребує розроблення нових підходів до питань розвитку інформаційного суспільства, визначення ролі держави в цьому процесі, з'ясування меж впливу права на суспільні відносини.

Потребують свого усвідомлення тенденції щодо кардинальної зміни і концептуально нового підходу до формування концепції державної інформаційної політики, положення якої мають бути слугувати об'єднуючим елементом для всієї нормативної бази, що регулює суспільні відносини в інформаційній сфері. Переконана, даний напрям правового регулювання через формування базового, визначального концептуального документа виступає найбільш логічним і аргументованим. На противагу чисельним спробам дослідників удосконалювати та ухвалювати ще більшу кількість нормативних актів, яка за деякими оцінками фахівців сягає 4 000, мною пропонується підхід формування єдиної несуперечливої ієрархічної системи нормативно-правових актів, що регулюють суспільні відносини у сфері державної інформаційної політики.

І в даному аспекті важливим етапом дослідницького завдання виступає з'ясування ролі окремих, найбільш важливих законів, котрі можуть розглядатися як системоутворювальні по кожній складовій інформаційної політики.

Опрацьованість теми дослідження в публікаціях інших авторів. У теоретико-правових дослідженнях зазвичай такі проблеми увиразнюються через формування нових наукових парадигм, які детерміновані теоретичними максимами в надрах теорії права. Якщо на початку розвитку незалежної України домінували акти, які регулювали здебільшого питання технічного захисту інформації, різноманітні відносини у сфері інформатизації, то з формуванням інформаційного суспільства, розширенням об'єктів антропоцентризму інформаційне законодавство також стало більше схилитися до проблем інформаційної безпе-

ки. Однак абсолютизація питань безпеки призвела до фактичного ототожнення інформаційної політики і державної політики інформаційної безпеки. Я з цим не погоджуюся і в даній статті визначу вплив Закону України «Про основи національної безпеки України» [10] на реалізацію державної інформаційної політики.

Важливою підмогою для розроблення теми державної інформаційної політики стали роботи провідних наукових шкіл з інформаційного права, основними модераторами яких виступають І. В. Арістова [1], В. А. Ліпкан [2-4], І. М. Сопілко [5,6], В. С. Цимбалюк [7, 8], Р. А. Калюжний та М. Я. Швець [9].

Натомість жодним із цих дослідників не було окремо вивчено роль даного закону в реалізації державної інформаційної політики.

Мета статті – визначити роль Закону України «Про основи національної безпеки України» в реалізації державної інформаційної політики (ДІП).

Виклад основного матеріалу. Збройна інтервенція Росії проти України на початку 2014 року додатково засвідчила необхідність не простого декларування, а й усвідомлення необхідності виваженого та поміркованого ставлення до безпекових питань. Стратегічні помилки, допущені владою, коли систематично знищувалися за різними напрямками всі безпекові складові, спричинили фактичну нездатність України протистояти симетричним загрозам.

Відсутність виваженої державної інформаційної політики, несформованість кібервійськ, відсутність достатніх повноважень у департаменту контррозвідувального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБУ спричинили неготовність України до ведення та відбиття інформаційної агресії.

Масована інформаційна війна Росії у березні 2014 року під час вторгнення України в Крим сприяла роздмухуванню неіснуючих конфліктів, призвела до створення реаль-

ної загрози територіальній цілісності та конституційному ладу нашої держави, сприяла анексії Криму.

На жаль, українську наукову громаду спіткав тривожний синдром «епохального гуманізму», через що дослідники, які проявляли значний інтерес до правових проблем регулювання саме безпекових питань фактично були піддані остракізму, таку ж риторику успадкували й ті, хто прийшов до влади після 20 лютого 2014 року.

У даному ракурсі, за влучним висловом одного з фундаторів безпекової науки – В. А. Ліпкана, наразі стає гостра проблема безпеки ренесансу – закономірний процес відродження інтересу до безпеки, обумовлений низкою об'єктивних і суб'єктивних, загальноцивілізаційних і специфічних чинників, які визначають швидкість, спрямованість, глибину та характер процесів у сфері безпеки [11–13].

Також на цю проблему нарешті звернули увагу і практичні працівники. Зокрема, заступник секретаря РНБОУ В.П. Сюмар 5 березня 2014 р. озвучила декілька ключових, на мій погляд, тез, які у стислому вигляді можна подати таким чином:

1) гостро постала потреба в розробленні концептуально нової інформаційної стратегії, яка має передбачати не лише захист, а й активну позицію в контексті інформування міжнародної спільноти. Дана стратегія має бути спрямована на захищеність українського інформаційного простору і відпрацювання адекватних месиджів органів державної влади, які демонструватимуть українську позицію на міжнародній арені;

2) завдання внутрішньої демонополізації українського інформаційного простору;

3) зміна структури власників телеканалів;

4) формування системи суспільного мовлення;

5) проблема з російськими каналами, які навмисно спотворюють реальність, формуючи структурні дезінформаційні потоки;

6) відсутній орган, який мав би регулювати роботу телеканалів, через що закриття телеканалу може відбутися лише через запровадження надзвичайного або воєнного стану;

7) нове ставлення до захисту українського інформаційного простору;

8) розбалансована система відпрацювання державної політики і трансляції як в Україну, так і міжнародну спільноту;

9) створення серйозного аналітичного центру в рамках РНБОУ, який би вивчав виклики і формував на них адекватну відповідь для пропозицій керівництву держави;

10) розширення формату діяльності Укрінформу, на базі якого зробити потужне інформгентство різними мовами, в мультиформаті [14].

Отже, моє звернення до безпекових питань є не лише науково обґрунтованим, а й практично необхідним для становлення інформаційної держави і вироблення не лише концептуально нової інформаційної політики, а й таких самих механізмів, методів, способів та засобів її реалізації та контролю. Тим більше, що в Основному Законі держави, в ст. 17, прямо зазначено те, що забезпечення інформаційної безпеки є найважливішою функцією держави.

Більше того, за результатами проведених досліджень я дійшла висновку, що багатьма науковцями важливою складовою інформаційної політики вважається саме інформаційна безпека, і, відповідно, нормативно-правове регулювання інформаційної безпеки виступає одним із головних складових структурних компонентів системи нормативно-правового регулювання ДІП.

Натомість додатково підкреслю: безпекові питання є важливими в контексті формування інформаційної політики, утім вони не є визначальними і єдино можливими, а отже ДІП є ширшою за політику інформаційної безпеки, і, відповідно, нормативне регулювання безпекових відносин

в інформаційній сфері є складовим елементом системи нормативно-правового регулювання ДІП.

Специфіка інформаційної безпеки як інституту інформаційної політики визначається в двох аспектах:

1) як чинника загальних організаційно-правових заходів, спрямованих на реалізацію бажаного для особи, суспільства і держави інформаційного правопорядку при реалізації суспільних інформаційних відносин;

2) як умовно окремого виду інформаційної діяльності певних суб'єктів інформаційної політики (фізичних осіб, юридичних осіб, об'єднань громадян, суб'єктів владних повноважень) з реалізації інформаційної функції, спрямованої на забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони та захисту інформації.

Саме тому питання інформаційної безпеки як складової інформаційної політики виступають найважливішими за нинішніх умов. Важливою галуззю інформаційного права є сфера інформаційної безпеки, законодавче регулювання якої охоплює значна кількість законів, натомість визначальне місце посідає Закон України «Про основи національної безпеки України».

Звернення нами до даного закону обумовлене тим, що протягом останніх кількох років до нього було внесено чимало суттєвих змін. У преамбулі даного закону зазначено, що цей Закон відповідно до п. 17 ч. 1 ст. 92 Конституції України визначає основні засади державної політики, спрямованої на захист національних інтересів і гарантування в Україні безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх і внутрішніх загроз в усіх сферах життєдіяльності.

Отже, доходимо висновку, що даний закон визначає засади державної інформаційної політики, спрямованої на захист національних інформаційних інтересів, гарантування в Україні інформаційної безпеки особи, суспільства і держави від зовнішніх та внутрішніх загроз.

Ключовими для розуміння виступають наступні поняття, які об'єднуються до відповідної категорійно-понятійної системи: національна безпека – інформаційна безпека – національні інтереси – національні інформаційні інтереси.

З метою виділення специфіки, необхідної для вирішення поставлених у моєму дослідженні завдань, здійснимо структурно-функціональний аналіз пропонованого поняття національної безпеки.

Отже, відповідно до ст. 1 даного закону національна безпека – захищеність життєво важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам у сферах: правоохоронної діяльності, боротьби з корупцією, прикордонної діяльності та оборони, міграційної політики, охорони здоров'я, освіти та науки, науково-технічної та інноваційної політики, культурного розвитку населення, *забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки*, соціальної політики та пенсійного забезпечення, житлово-комунального господарства, ринку фінансових послуг, захисту прав власності, фондкових ринків і обігу цінних паперів, податково-бюджетної та митної політики, торгівлі та підприємницької діяльності, ринку банківських послуг, інвестиційної політики, ревізійної діяльності, монетарної та валютної політики, *захисту інформації*, ліцензування, промисловості та сільського господарства, *транспортної та зв'язку, інформаційних технологій*, енергетики та енергозбереження, функціонування природних монополій, використання надр, земельних та водних ресурсів, корисних копалин, захисту екології і навколишнього природного середовища та інших сферах державного управління при виникненні негативних тенденцій до створення потенційних або реальних загроз національним інтересам.

Курсивом я виділила ті сфери, які, відповідно до закону віднесено до національної безпеки: 1) забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки; 2) захисту інформації; 3) транспорту та зв'язку; 4) інформаційних технологій. Одразу ж кидається у вічі невиразність даних сфер, помилковість бачення законодавця, який, наприклад, зазначаючи інформаційну безпеку, окремо виділяє захист інформації.

Відповідно, з огляду на даний випадок, інформаційна безпека повинна мати таку легальну дефініцію: інформаційна безпека – захищеність життєво важливих національних інформаційних інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечуються сталий розвиток інформаційного суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інформаційним інтересам у сферах забезпечення свободи слова та інформаційної безпеки, захисту інформації, транспорту та зв'язку), інформаційних технологій.

Зрозуміло, що дане компільоване визначення виводового поняття є неповним і невірним, оскільки не відображає сутності інформаційної безпеки, змісту інформаційних інтересів, а також справжнього змісту інформаційної політики як системи напрямів реалізації державної політики в інформаційній сфері, у тому числі й напрямів політики інформаційної безпеки.

Наступна категорія національні інтереси – життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні цінності Українського народу як носія суверенітету і єдиного джерела влади в Україні, визначальні потреби суспільства і держави, реалізація яких гарантує державний суверенітет України та її прогресивний розвиток.

Відповідно, національні інформаційні інтереси можна визначити як життєво важливі матеріальні, інтелектуальні і духовні та інформаційні цінності Українського народу як носія інформаційного суверенітету і єдиного джерела інформаційної влади в Україні, визначальні інформаційні потреби особи, суспільства і держави, реалізація яких гарантує інформаційний суверенітет України, прогресивний розвиток інформаційного суспільства та інформаційної держави.

Натомість цікавим є той факт, що серед пріоритетів національних інтересів, визначених у ст. 6 аналізованого закону, жоден не стосується інформаційної політики. Таке зневажливе ставлення і призвело до того, що нехтування інформаційною політикою стало однією з передумов краху державної влади, її неспроможності відстоювати національні інтереси.

Перелічені у ст. 7 даного закону загрози національній безпеці в інформаційній сфері, які мали б становити основу формування політики національної безпеки в інформаційній сфері, не переглядалися і не уточнювалися з моменту ухвалення даного закону, тобто з 2003 р.!

Отже, до основних реальних та потенційних загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві в інформаційній сфері законодавець досі включає:

– прояви обмеження свободи слова та доступу громадян до інформації: саме факт того, що свобода слова в Україні має занадто широке тлумачення та інтерпретацію, останніми роками в Україні було створено протиурядову інформаційну коаліцію мас-медіа, коли фактично уряд не мав інформаційних каналів доведення інформації їх до народу, а під час Євромайдану єдиним джерелом інформації від уряду виступав лише канал Інтер. Повністю був програний інтернет простір, форуми, блоги, соціальні мережі. Більше того, згодом надмірний доступ до інформації і не контролюваність інформаційного простору з боку вже нової влади у лютому 2014 р. призвели до вдалих маніпулятивних операцій з боку Росії проти незалежної України;

– поширення засобами масової інформації культури насильства, жорстокості, порнографії: даний факт ніяким чином не впливає на формування інформаційної свідомості, оскільки культ насильства вже є парадигмальним нашому

суспільству, і боротися з ним потрібно не в рамках визначення даного культу як загрози, а через формування цілеспрямованої державної соціальної політики, пропагування здорового способу життя, ненасильницьких варіантів вирішення конфліктних ситуацій, формування неконфліктної свідомості, заснованої на повазі до ідей гуманізму та антропоцентризму, повазі до держави як консолідуючої різні прошарки та інтереси організації політичної влади в суспільстві;

– комп'ютерна злочинність та комп'ютерний тероризм. Дані види злочинності не носять в Україні масового характеру, також можемо стверджувати, що офіційно відсутня статистика щодо вчинення комп'ютерного тероризму. Тому визначити гіпотетичні загрози на рівні закону як реальні як помилковим і легковажним зневажливим до реальних тенденцій розвитку інформаційного суспільства та необхідності становлення України як інформаційної, правової демократичної і соціальної держави;

– розголошення інформації, яка становить державну та іншу, передбачену законом, таємницю, а також конфіденційної інформації, що є власністю держави або спрямована на забезпечення потреб та національних інтересів суспільства і держави. Дана загроза, як і всі попередні, відображає турботу держави лише про саму себе, оскільки вводить спеціальне обмеження «що є власністю держави», тобто комерційна таємниця, що виступає власністю СКМ, на якому працює понад 300 тис осіб, і яка здатна завдати шкоди даній організації, а отже, фактично спричинити колапс найбільшого холдингу в Україні, загрозою відповідно до даного закону не вважається. Така позиція законодавця є помилковою;

– намагання маніпулювати суспільною свідомістю, зокрема, шляхом поширення недостовірної, неповної або упередженої інформації – лише єдиний пункт, який, на мою думку, за нинішніх умов 2014 р. можна лишити серед тих загроз, що є реальними сьогодні для України, її процвітання та прогресивного розвитку, зростання заможності та добробуту громадян.

Переконана, що таке зневажливе ставлення до інформаційної сфери, архаїчні підходи до визначення дійсно реальних, а не надуманих загроз, фактично призводить до висновку про неможливість за даних умов протистояти будь-яким проявам інформаційної війни проти України. Наприклад, за даного підходу DDOS атаки на усі інформаційні сайти «1+1 Media», сайт каналу «1+1», які відбулись 3 березня 2014 р. [15] через військову агресію Росії, не становлять загрози інформаційній безпеці. Але це нонсенс. Тому нагальна потреба для науковців – у відпрацюванні нових критеріїв оцінки та визначення реальних загроз національним інформаційними інтересам. Зокрема, в США зміна переліку загроз відбувається щорічно, а сам перелік формується виключно з урахуванням найсучасніших тенденцій розвитку інформаційного простору, загроз і можливостей держави щодо управління ними.

Відповідно до даних загроз у ст. 8 визначено основні напрями державної політики з питань національної безпеки в інформаційній сфері:

– забезпечення інформаційного суверенітету України. Аналіз практичної діяльності органів державної влади дозволяє зробити висновок, що в Україні не створено умов для реального захисту інформаційного суверенітету, а поодинокі спроби окремих фахівців державних органів забезпечити реалізацію даного завдання мають ознаки фрагментарності, і, не претендуючи на системний характер, не можуть бути трактовані мною як такі, що реально здатні забезпечити інформаційний суверенітет. Натомість як завдання ДПП даний напрям є важливим і конструктивним на даному етапі РС;

– вдосконалення державного регулювання розвитку інформаційної сфери шляхом створення нормативно-правових та економічних передумов для розвитку національної інформаційної інфраструктури та ресурсів,

впровадження новітніх технологій у цій сфері, наповнення внутрішнього та світового інформаційного простору достовірною інформацією про Україну. Процес вдосконалення в цілому не може вважатися напрямом державної політики, оскільки вдосконалення є процесом, спрямованим на досягнення кількісно та якісного нового рівня розвитку системи, досягнення системою нових якісних показників тощо. Отже, даний напрям доцільно сформулювати як ефективну реалізацію усіх положень ДПП, спираючись на весь комплекс ресурсів держави. Те ж саме стосується і «наповнення достовірною інформацією...». На мій погляд, така «доступність і відкритість» в інформаційну добу є небезпечною. Тому завдання ДПП у даному контексті я б сформулювала як формування позитивної репутації України, її способу життя та багатовікових традицій до державо- та правотворення;

– активне залучення засобів масової інформації до запобігання і протидії корупції, зловживанням службовим становищем, іншим явищам, які загрожують національній безпеці України. Як напрям державної інформаційної політики це можна розглядати лише як одне із незначних завдань, адже корупція є явищем соціальним і її викоринення має відбуватися передусім у світоглядній площині – має бути створено соціальні умови, культурний рівень тощо. Тому виділяти це окремих напрямом ДПП є необачним, а також може створити передумови для використання ЗМІ у політичній боротьбі, яскравим прикладом чому стало використання ЗМІ для повалення режиму Януковича;

– забезпечення неухильного дотримання конституційного права громадян на свободу слова, доступу до інформації, недопущення неправомірного втручання органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб у діяльність засобів масової інформації, дискримінації в інформаційній сфері і переслідування журналістів за політичні позиції. Дане положення значно звучує систему інформаційних прав і свобод громадян і, знову ж таки, окремо виділяє журналістів як особливих суб'єктів інформаційних відносин. На мій погляд, такий постійний клопіт про даніх суб'єктів є напрочуд настирливим. У даному випадку хочу навести думку українського знаного фахівця з інформаційного права А.М.Новицького, який взагалі пропонує виключити із Закону України «Про інформацію» розділ III «Діяльність журналістів, засобів масової інформації та їх працівників» з метою усунення дискримі-

нації стосовно інших учасників інформаційної діяльності [16, с. 359];

– вжиття комплексних заходів щодо захисту національного інформаційного простору та протидії монополізації інформаційної сфери України. Режиму Януковича це зробити не вдалося, через що захист інформаційного простору сприймався дуже примітивно та вузько, лише як технічний захист інформації та захист інформаційно-комунікаційних систем. Так само відбулося із завданням щодо демонополізації мас-медіа: тодішня влада лишилася без власних ЗМІ, через що не змогла вести необхідну пропаганду, формувати необхідні для влади зразки поведінки, підвищувати авторитет тих чи інших управлінських рішень.

За умови інформаційної війни куди набагато кориснішим було б закріплення положення про обов'язковість сприяння ЗМІ в реалізації державної інформаційної політики, ніж перманентна боротьба з «одвічним ворогом» – корупцією. У березні 2014 р., після конкретних, передусім інформаційних, заходів вдалося нормалізувати ситуацію і повернути контроль над інформаційним простором до української влади.

Висновки. Я приєднуюся до позиції тих дослідників, які вважають, що інститут правового регулювання інформаційної безпеки пронизує як по вертикалі, так і по горизонталі всі суспільні відносини, всі їх напрями, види у сфері інформації, саме тому питання інформаційної безпеки виступають визначальними для ДПП, натомість вони не вичерпують останню, а ДПП є ширшою за політику інформаційної безпеки.

При цьому інформаційна безпека, будучи найважливішою функцією держави, виступає критерієм ефективності реалізації інформаційних відносин, що знаходить вираз у стані їх реалізації у просторі, часі та колі осіб як дискретне за змістом поняття. У зв'язку з цим, враховуючи, що право регулює не стани суспільних відносин, а безпосередньо суспільні відносини, що виявляються у динаміці, безпеку у правовому змісті не можна розглядати як стан. Як стан безпека може розглядатися тільки в статичному, інформаційно-аналітичному змісті, а також як управлінське поняття, що визначається за певними показниками, критеріями, чинниками [17].

Інформаційне безпекове законодавство складає достатню картину для формування в даному аспекті як сфер інформаційної політики, так і окремої організаційно-функціональної підсистеми суб'єктів реалізації ДПП в цілому.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арістова І. В. Державна інформаційна політика: організаційно-правові аспекти: Монографія / І. В. Арістова / За загальною редакцією О.М. Бандурки. – Харків : Ун-т внутрішніх справ, 2000. – 368 с.
2. Ліпкан В. А. Консолідація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, М. І. Дімчогло / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2014. – 444 с.
3. Ліпкан В. А. Адміністративно-правовий режим інформації з обмеженим доступом : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. Ю. Баскаков / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2013. – 344 с.
4. Ліпкан В. А. Систематизація інформаційного законодавства України : [монографія] / В. А. Ліпкан, В. А. Залізняк / за заг. ред. В. А. Ліпкана. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2012. – 304 с.
5. Сопілко І. М. Інформаційні правовідносини за участю органів державної влади України : [монографія] / І. М. Сопілко. – К. : «МП Леся», 2013. – 212 с.
6. Сопілко І. М. Захист авторського права в мережі Інтернет: проблеми теорії та практики : [монографія] / І. М. Сопілко, А. В. Пономаренко. – К. : «МП Леся», 2013. – 116 с.
7. Цимбалюк В. С. Інформаційне права (основи теорії і практики). Монографія / В. С. Цимбалюк. – К. : «Освіта України», 2010. – 388 с.
8. Цимбалюк В. С. Інформаційне право : концептуальні положення до кодифікації інформаційного законодавства / В. С. Цимбалюк. – К. : «Освіта України», 2011. – 426 с.
9. Основи інформаційного права України : [навч. посіб.] ; за ред. М.Я. Швеця, Р.А.Калужного та П.В.Мельника. – К. : Знання, 2009.
10. Про основи національної безпеки України: Закон України // Офіційний Вісник України. – 2003. – № 29. – Ст. 1433.
11. Ліпкан В.А. Сучасний безпекоренесанс // Держава і право. – 2003. – № 20. – С. 216 - 219.
12. Ліпкан В. А. Національна і міжнародна безпека у визначеннях та поняттях : [словник] / В. А. Ліпкан, О. С. Ліпкан, – Вид. 2-е, доп. і перероб. – К. : Текст, 2008. – 400 с.
13. Липкан В. Ренесанс безопасности. Негосударственная система безопасности как атрибут государства / Владимир Липкан, Игорь Бондаренко // Российские вести. – 11 февраля 2013. – № 3-4(2107-2108). – С. 2.
14. Режим доступу : www.pravda.com.ua/news/2014/03/05/7017710/?attempt=1.
15. Режим доступу : www.interfax.com.ua/news/general/194141.html.
16. Новицький А. М. Правове регулювання інституціоналізації інформаційного суспільства в Україні : [монографія] / А. М. Новицький. – Ірпінь: НУ ДПС України, 2011. – 444 с.
17. Ліпкан В. А. Інформаційна безпека України в умовах євроінтеграції : [Навчальний посібник] / [В. А. Ліпкан, Ю. Є. Максименко, В. М. Желіховський]. – К. : КНТ, 2006. – 280 с.